

Φιλάρχαιος Έταιρεία Άλμυροϋ «Ή Όθρυς» - Ε΄ Συνέδριο Άλμυριωτικῶν Σπουδῶν
«Ίστορία - Άρχαιολογία - Λαογραφία Άχαΐας Φθιώπιδας»
Άλμυρός Μαγνησίας, 14-16/10/2016

Κων/νος Χαριλ. Καραγκούνης - Χαρίλαος Κ. Καραγκούνης

«Ο Βυζαντινός Εκκλησιαστικός Μελουργός Λέων Αλμυριώτης Μια πρώτη απόπειρα συνδέσεώς του με τον Αλμυρό Μαγνησίας»

1. Σχεδιάγραμμα εισηγήσεως

1. Σχεδιάγραμμα Εισηγήσεως
2. Περίληψη
3. Εισαγωγή
4. Κυρίως Μέρος
 - 4.1. Ο Εκκλησιαστικός Μελουργός Λέων Αλμυριώτης
 - 4.1.1. Ο Μελουργός στις Χειρόγραφες Πηγές Εκκλησιαστικής Μουσικής
 - 4.1.2. Σύναξη του Μελοποιητικού Έργου τού Λέοντος Αλμυριώτου
 - 4.1.3. Χρονική Τοποθέτηση τού Μελουργού
 - 4.2. Ο Λέων Αλμυριώτης και ο Αλμυρός Μαγνησίας
 - 4.2.1. Ο Αλμυρός Μαγνησίας και λοιποί ανά την Ελλάδα Αλμυροί
5. Αντί Επιλόγου - Αποτίμηση της Αξίας του Μελουργού
6. Φωτογραφίες

2. Περίληψη

Στους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χειρόγραφους κώδικες Εκκλησιαστικής Μουσικής ανθολογούνται, συν τοις άλλοις, και μερικές μελοποιήσεις εκκλησιαστικών λατρευτικών ύμνων, οι οποίες αποδίδονται σε έναν όχι τόσο γνωστό, ούτε ιδιαίτερος ανθολογημένο μελουργό με την επωνυμία Λέων Αλμυριώτης. Πρόκειται, σαφώς για πρόσωπο της βυζαντινής περιόδου, πιθανότατα των πλησίον τής Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως αιώνων, του οποίου, πάντως, τα έργα ανθολογούνται και στα εκκλησιαστικά μουσικά χειρόγραφα της μεταβυζαντινής περιόδου. Με βάση την επωνυμία Αλμυριώτης και αρχικώς μόνο με αυτή, γίνεται στην παρούσα εισήγηση μια πρώτη απόπειρα συνδέσεως τού εν λόγω μελουργού με τον Αλμυρό τής Μαγνησίας. Αν αποδειχθεί κάτι τέτοιο, τότε θα διευρύνει ακόμη περισσότερο τις γνώσεις τής επιστήμης τής Βυζαντινής Μουσικολογίας για την ψαλμική παράδοση της περιοχής, μάλιστα δέ για ένα πολύ μεγάλο βάθος χρόνου. Ποιά κωδικολογικά και λοιπά ιστορικά δεδομένα μπορούν να στηρίξουν ή να απορρίψουν την ανωτέρω πρόταση;

3. Εισαγωγή

Η μουσική ιστορία της Ρωμαϊκής - Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, έχει να επιδείξει την ανάπτυξη ενός πλήρους και αυτόνομου μουσικού πολιτισμού, με δικές του αρχές θεωρίας και χαρακτηριστικά, που είναι ικανός σε μεγάλο βαθμό να αντιπαραβληθεί με αυτόν της δύσεως, ενώ είναι πολλούς αιώνες προγενέστερος. Έχει αναδείξει ένα πλήρες μουσικό σημειογραφικό σύστημα και πλήθος μελουργών στο διάβα των αιώνων, στους οποίους συγκαταλέγεται και ένας αξιοπρόσεκτος Βυζαντινός μελουργός με το όνομα Λέων και την επωνυμία Αλμυριώτης. Από καιρό μάς κινεί την περιέργεια το όνομα και η καταγωγή του συγκεκριμένου μουσικοδιδασκάλου και, τώρα, υπό την ευγενική προτροπή του κ. Βίκτωρος Κοντονάτσιου και της κ. Χρύσας Κοντογεωργάκη να συμμετέχουμε με κάποια εισήγηση στο εξαιρετο και λίαν σημαντικό αυτό συνέδριο (ευχαριστούμε και τους δύο εκ μέσης καρδιάς), αποφασίσαμε να ασχοληθούμε -όσο είναι εφικτό- με το πρόσωπο αυτό και να το παρουσιάσουμε, επιζητώντας και την συμβολή ειδικών επιστημόνων άλλων κλάδων, πέραν της ιστορικής μουσικολογίας, προκειμένου να διαφωτιστεί το πρόβλημα καταγωγής, που συνδέεται με το προς διερεύνηση πρόσωπο.

Για τον συγκεκριμένο μελουργό Λέοντα Αλμυριώτη δεν έχουμε πολλά στοιχεία στην διάθεσή μας. Από μερικά, λίγα, ομολογουμένως, μουσικά χειρόγραφα, δηλαδή, κώδικες Εκκλησιαστικής Μουσικής της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου, που συγκαταλέγουν κάποιες από τις μελοποιήσεις του, σχηματίζουμε μερική εικόνα. Σίγουρα, το επίθετο «Αλμυριώτης» είναι τοπωνυμικό, και υποδηλώνει ως τόπο καταγωγής τού μελουργού τον Αλμυρό. Μπορούμε να πούμε, όμως, με σιγουριά, ότι πρόκειται για τον Αλμυρό της Μαγνησίας; Υπάρχουν άλλοι Αλμυροί στον ελλαδικό χώρο, ή άλλες ομώνυμες κώμες στις περιοχές όπου άνθισε ο Ελληνισμός, οι οποίες να είναι σε θέση να προσδώσουν σε ένα πρόσωπο το συγκεκριμένο επίθετο; Θα το δούμε στη συνέχεια.

4. Κυρίως Μέρος

4.1. Ο Εκκλησιαστικός Μελουργός Λέων Αλμυριώτης

4.1.1. Ο Μελουργός στις Χειρόγραφες Πηγές Εκκλησιαστικής Μουσικής.

Ο Λέων Αλμυριώτης καθίσταται γνωστός στην βυζαντινομουσικολογική έρευνα μέσω του μελοποιητικού του έργου, το οποίο διασώζεται σε ορισμένους χειρόγραφους κώδικες Εκκλησιαστικής Μουσικής της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου. Οι μουσικοί αυτοί κώδικες προέρχονται από την Ι. Μονή Αγίας Αικατερίνης του Σινά, την Ι. Μονή Βαρλαάμ των Μετεώρων, καθώς και από βιβλιοθήκες και συλλογές χειρογράφων των Μονών του Αγίου Όρους, όπως της Ι. Μονής Ιβήρων, της Ι. Μονής Ξηροποτάμου, της Ι. Μονής Δοχειαρείου και της Ι. Μονής Αγίου Παύλου. Από τους ανωτέρω κώδικες θα σταθούμε αρχικώς εδώ στους τρεις παλαιότερους και πλέον σημαντικούς, βάσει των οποίων καθίσταται γνωστός ο μελουργός με το όνομα και το τοπωνυμικό επίθετό του και οι οποίοι, στη συνέχεια, θα φανούν χρήσιμοι στον χρονικό προσδιορισμό της εποχής ακμής αυτού.

- Στην Ι. Μονή Αγίας Αικατερίνης του Σινά, επεσημάνθησαν δύο μουσικά χειρόγραφα με έργα του Λέοντος Αλμυριώτου, οι υπ' αριθμούς 1234 και 1251 κώδικες. Και οι δύο είναι αυτόγραφα

ενός πολύ σπουδαίου και ιδιαιτέρως γνωστού μουσικοδιδασκάλου, μελουργού, θεωρητικού της Ψαλτικής Τέχνης και κωδικογράφου, του Ιωάννου ιερέως του Πλουσιαδηνού, μετέπειτα επισκόπου Μεθώνης της Πελοποννήσου με το όνομα Ιωσήφ¹. Ο Ιωάννης Πλουσιαδηνός είναι πρόσωπο με εξαιρετική εκκλησιαστική δράση και, επιπλέον, με ικανό μη μουσικό συγγραφικό έργο, γεννηθείς προ της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως (ίσως το 1429;), ανήκει δε στην μερίδα των φιλοδυτικών και λεγόμενων Ενωτικών κληρικών κατά την εποχή των συζητήσεων για την ένωση ή μη της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας με την σχισματική τότε Δυτική Παπική. Μάλιστα, φαίνεται να παίζει σημαντικό φιλοδυτικό ρόλο στην Σύνοδο Φεράρας - Φλωρεντίας. Αργότερα προσχωρεί στον Παπισμό και περί τις αρχές της τελευταίας δεκαετίας του ΙΕ' αιώνας καθίσταται Μητροπολίτης της Ενετικής Μεθώνης. Τελικώς, μάλλον φονεύεται κατά την καταστροφή της Μεθώνης από τους Οθωμανούς υπό τον Βαγιαζήτ Β' ². Η χρονική τοποθέτηση του Πλουσιαδηνού ενδιαφέρει ιδιαιτέρως. Βοηθά να χρονολογήσουμε τον Λέοντα Αλμυριώτη, εφόσον ο πρώτος στα μουσικά αυτόγραφα του ανθολογεί έργα του τελευταίου του ΙΕ' αιώνα. Στους δύο ανωτέρω κώδικες απαντούν τέσσερις μελοποιήσεις του Λέοντος Αλμυριώτου, οι οποίες ανήκουν στο Είδος Βυζαντινής Μελοποιίας που καλείται *Αναγραμματισμός του Μαθηματάριου*. Στον πρώτο κώδικα, ένα ενυπόγραφο μουσικό Μαθηματάριον, χρονολογημένο στα 1469, σώζεται μία μελοποίηση υπό την αναγραφή «Έτερον εξ αυτών (ενν. των Μαθημάτων), κυρού Λέοντος του Αλμυριώτου...» (φ. 174α)³ ενώ στον δεύτερο, επίσης Μαθηματάριον, χωρίς χρονία γραφής, πάντως σαφώς του β' ημίσεος του ΙΕ' αιώνα, ανθολογούνται τρεις μελοποιήσεις του Λέοντος. Εδώ, ο Λέων χαρακτηρίζεται, επίσης, *Αλμυριώτης* (φ. 406)⁴, αλλά και δύο φορές δηλώνεται *Αλμυρίτης* (φ. 109α και 136β)⁵.

- Στην Ι. Μονή Ιβήρων του Αγίου Όρους, έχουμε έναν πολυτιμότατο μουσικό κώδικα, τον υπ' αριθμό 975⁶, ο οποίος είναι αυτόγραφο του περιφήμου μουσικοδιδασκάλου και μελουργού Μανουήλ Δούκα του Χρυσάφου, Λαμπαδαρίου του Ευαγούς Βασιλικού Κλήρου της Κωνσταντινουπόλεως την εποχή της Αλώσεως και επιστηθίου φίλου του τελευταίου ρωμαίου Αυτοκράτορος Κωνσταντίνου του Παλαιολόγου ⁷. Ο κώδικας, ένα εξαιρετικό Μαθηματάριον, που χρονικώς τοποθετείται στα μέσα περίπου του ΙΕ' αιώνα, περιλαμβάνει δύο μελοποιήσεις του Λέοντος, στις οποίες ο μελουργός δηλώνεται πάλι ως *Αλμυριώτης* ⁸.

- Εκτός των ανωτέρω κωδίκων, βάσει καταλογογραφικών εκδόσεων, επεσημάναμε έργα του

¹ Βλ. σχετικώς, Δ. Κ. Μπαλαγεώργου - Φλώρας Κρητικού, *Τα χειρόγραφα της Βυζαντινής Μουσικής του Σινά*, τόμος Α', Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2008, σελ. 76.

² Βλ. σχετικώς, Κ. Χ. Καραγκούννη, *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μελοποιίας*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, σειρά Μελέται 7, Αθήνα 2003, σελ. 280 - 281, όπου και η σχετική βιβλιογραφία για τον Ιωάννη Πλουσιαδηνό.

³ Δ. Κ. Μπαλαγεώργου - Φλώρας Κρητικού, *ό.π.*, σελ. 76.

⁴ Δ. Κ. Μπαλαγεώργου - Φλώρας Κρητικού, *ό.π.*, σελ. 163.

⁵ Δ. Κ. Μπαλαγεώργου - Φλώρας Κρητικού, *ό.π.*, σελ. 140 και 142.

⁶ Γρ. Θ. Στάθη, *Τα Χειρόγραφα της Βυζαντινής Μουσικής του Αγίου Όρους*, τόμος Γ, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1993, σελ. 765.

⁷ Κ. Χ. Καραγκούννη, *Η Παράδοση και Εξήγηση του Μέλους των Χερουβικών...*, σελ. 246 - 248.

⁸ Γ. Θ. Στάθη, *Τα Χειρόγραφα...*, τόμος Γ, σελ. 765 και 774, αντιστοίχως.

Λέοντος Αλμυριώτου σε μουσικούς κώδικες της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος (στο εξής θα δηλώνεται ως Ε.Β.Ε.). Πρόκειται για τα χειρόγραφα: Ε.Β.Ε. 885, Μαθηματάριον Αναγραμματισμών, του ΙΕ' αιώνας⁹, όπου, μεταξύ άλλων εμπεριέχονται δύο μελοποιήσεις του Λέοντος στα φ. 165α - 166β και 288α - 290α, ανπιστοίχως (ακριβής προσδιορισμός των φύλλων δι' αυτοψίας) - Ε.Β.Ε. 2411, Σύμμικτος Μουσικός Κώδικας, του β' ημίσεος του ΙΔ' ή των αρχών του ΙΕ' αιώνας. Στην ενότητα των Μαθημάτων τού Τριωδίου μεταξύ των φ. 171β - 195β, ανθολογείται μία μελοποίηση τού Αλμυριώτου, ενώ στο φ. 196α περιλαμβάνεται και άλλη σύνθεση του αυτού¹⁰. - Ε.Β.Ε. 2444, Παπαδική, του α' ημίσεος του ΙΕ' αι., όπου μεταξύ των φ. 237α - 285β ανθολογείται μία μελοποίηση του Λέοντος με ένδειξη, Αρμυριώτου και μεταξύ των φ. 333α - 341α άλλη σύνθεση του αυτού¹¹. - Ε.Β.Ε. 2500, Παπαδική των μέσων του ΙΔ' αι., στα φ. 114α και 148β της οποίας εμπεριέχονται δύο Μαθήματα του Λέοντος¹².

4.1.2. Σύναξη του Μελοποιητικού Έργου του Λέοντος Αλμυριώτου

Χωρίς να χρονοτριβήσουμε άλλο με τις κωδικογραφικές αναφορές στο πρόσωπο του Λέοντος Αλμυριώτου, θα κάνουμε εδώ μία πρώτη απόπειρα να συγκεντρώσουμε το μελοποιητικό του έργο και μέσω αυτής της διαδικασίας θα αναδειχθούν και οι λοιπές χειρόγραφες μουσικές πηγές -βυζαντινές και μεταβυζαντινές-, οι οποίες το διασώζουν και μας το παραδίδουν, ακόμη δε, θα σημειωθούν και ελάχιστες βιβλιογραφικές αναφορές στο υπό εξέταση πρόσωπο:

Α) Στην πενιχρή, ομολογουμένως, βιβλιογραφία για τον Λέοντα, επεσημάναμε δύο μόνον αναφορές στο έργο του, και οι δύο από τον ίδιο συγγραφέα:

Στον Λέοντα Αλμυριώτη και στο μελοποιητικό του έργο αναφέρεται λίαν επιγραμματικώς και προχειρώς ο ιστορικός της Εκκλησιαστικής Μουσικής Γεώργιος Ι. Παπαδόπουλος (1862 - 1938), Άρχων Μέγας Πρωτεύδικος της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας (του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως) και διευθυντής τής Μουσικής Σχολής τού εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου «ΟΡΦΕΥΣ» στα τέλη του ΙΘ' και στις αρχές τού Κ' αιώνας. Ο Παπαδόπουλος στο μνημειώδες έργο του, *Συμβολαί εις την Ιστορίαν της παρ ημίν Εκκλησιαστικής Μουσικής*¹³, γράφει συνοπτικώς, «Λέων Αλμυριώτης (έχει και εις το Κρατηματάριον)»¹⁴, ενώ στο βιβλίο

⁹ Βλ. σχετικώς, Ιωάννου Σακκελίωνος επιμελητού - Αλκιβιάδου Ι. Σακκελίωνος εκτάκτου αναπληρωτού, *Κατάλογος των χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος*, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου και Λιθογραφείου, εν Αθήναις 1892, σελ. 160.

¹⁰ Βλ. σχετικώς, Λίνου Ν. Πολίτη, *Κατάλογος Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος*, αρ. 1857 - 2500, Γραφείο Δημοσιευμάτων της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1991, σελ. 408.

¹¹ 'Ο.π., σελ. 445.

¹² 'Ο.π., σελ. 500.

¹³ Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, *Συμβολαί εις την Ιστορίαν της παρ' ημίν Εκκλησιαστικής Μουσικής και οι από των Αποστολικών χρόνων άχρι των ημερών ημών ακμαίασταντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι*, εν Αθήναις, τυπογραφείον και βιβλιοπωλείον Κουσουλίνου και Αθανασιάδου, παρά τω Ναώ των Αγίων Θεοδώρων, 1890, αναστατική έκδοση «Κουλτούρα», Αθήνα 1977.

¹⁴ 'Ο.π., σελ. ιθ' της εισαγωγής.

του *Λεξικόν της Βυζαντινής Μουσικής*¹⁵ σημειώνει, γενικώς, ότι ο Λέων Αλμυριώτης «έχει γράψει Μαθήματα εις την Παπαδικήν και το Κρατηματάριον»¹⁶. Οφείλουμε να ομολογήσουμε, πως δεν κατέστη εφικτό να εξακριβώσουμε, εάν ισχύει η σημείωση τού Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, ότι ο Λέων «έχει (ενν. μελοποιήσεις) και εις το Κρατηματάριον»¹⁷.

Β) Ανατρέχοντας, τώρα, στις χειρόγραφες πηγές Εκκλησιαστικής Μουσικής συγκεντρώσαμε τα ακόλουθα μελοποιήματα του Λέοντος:

α'. Μάθημα Αναγραμματισμός, Εξεπλήττετο ο Ηρώδης, ορών των Μάζων την ευσέβειαν..., ήχος βαρύς. Πρόκειται για το α' Σπικηρόν Ιδιόμελον τροπάριον της Ακολουθίας της Θ' Ώρας εκ των Μεγάλων Ωρών των Χριστουγέννων. Επεσημάνθη στους κώδικες: **Αγίας Αικατερίνης Σινά 1234** (αυτόγραφο Ιωάννου ιερέως Πλουσιαδηνού, του έτους 1469, φ. 174α¹⁸). **Αγίας Αικατερίνης Σινά 1251** (β' ήμισυ ΙΕ' αι., φ. 109α¹⁹). **Μονής Δοχειαρίου Αγίου Όρους 379** (αυτόγραφο του κωδικογράφου Γεωργίου Πρωτοψάλτου Κώου, του α' ημίσεος του ΙΖ' αι., φ. 252α, έχοντας την αναγραφή «Έτερον, Λέοντος Αλμυριώτου, ήχος βαρύς»²⁰). **Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους 991** (Παπαδική μετά Μαθηματαρίου, αυτόγραφο του κωδικογράφου Κοσμά Μακεδόνος του Αλεκτροπολίτου, του έτους 1670, φ. 104α, υπό την αναγραφή, «Έτερον, τεχνικόν τού Αλμυριώτου κυρ Λέοντος, βαρύς»²¹).

Η μελοποίηση είναι εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας της Εκκλησιαστικής Μουσικής από τον Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα της Μ.Χ.Ε. (ενός εκ των Τριών Διδασκάλων - εφευρετών της Νέας Μεθόδου το 1814), στο αυτόγραφο Μαθηματάριό του με εξηγήσεις Μαθημάτων παλαιών, κυρίως, διδασκάλων (έως την εποχή της Αλώσεως), που σήμερα αποτελεί απόκτημα της Ε.Β.Ε. - Συλλογή μουσικών χειρογράφων του Μετοχίου τού Παναγίου Τάφου στην Κωνσταντινούπολη, αριθμός 729 (στο εξής, Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ.). Πρόκειται για το υπό τον αύξοντα αριθμό 255 Μάθημα, η εξήγηση του οποίου ανθολογείται με την αναγραφή: «Έτερον σπικηρόν εξ αυτών (εννοείται, «των Χριστού Γεννών», φ. 238β), Λέοντος Αλμυριώτου, ήχος βαρύς Ζω.»²²

β'. Μάθημα Αναγραμματισμός, Θάμβος ην κατιδέιν τον ουρανού και γης ποιητήν..., ήχος βαρύς. Πρόκειται για το α' Σπικηρόν Ιδιόμελον τροπάριον της Ακολουθίας της Θ' Ώρας εκ των Μεγάλων Ωρών των Θεοφανείων. Επεσημάνθη στους ακόλουθους κώδικες: **Μεγίστης Λαύρας Αγίου**

¹⁵ Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, *Λεξικόν της Βυζαντινής Μουσικής*, έκδοση Πανελληνίου Συλλόγου Ιεροψαλτών «Ρωμανός ο Μελωδός και Ιωάννης ο Δαμασκηνός», Αθήνα 1995.

¹⁶ Ό.π., σελ. 19. Πάντως, στο εξηγημένο στη Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας Κρατηματάριό του ο Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ της Μ.Χ.Ε., δεν περιλαμβάνει κάποιο Κράτημα επ' ονόματι Λέοντος Αλμυριώτου. Βλ. Γρηγορίου Θ. Στάθη, *Τα Πρωτόγραφα της Εξηγήσεως εις την Νέαν Μέθοδον Σημειογραφίας, Β' Τόμος - Ο Κατάλογος*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2016, σελ. 107 - 115.

¹⁷ Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, *Συμβολαί...*, σελ. 1θ'.

¹⁸ Δ. Κ. Μπαλαγεώργου - Φλώρας Κρητικού, *ό.π.*, σελ. 76.

¹⁹ Δ. Κ. Μπαλαγεώργου - Φλώρας Κρητικού, *ό.π.*, σελ. 140.

²⁰ Γρ. Θ. Στάθη, *ό.π.*, τόμος Α', Αθήναι 1975, σελ. 534.

²¹ Γρ. Θ. Στάθη, *ό.π.*, τόμος Α', σελ. 853.

²² Μαθηματάριον, τόμος Γ', Νοέμβριος - Δεκέμβριος, γραμμένο περί το έτος 1830, φ. 324β - 334β. Βλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Τα Πρωτόγραφα...*, *ό.π.*, σελ. 151.

Όρους Ε 173²³ (αυτόγραφο Δαυίδ Ραιδεστινού και Δομεστίκου της βασιλικής μεγάλης Μονής Πατοκράτορος Χριστού, του έτους 1436). Ε.Β.Ε. 885, Μαθηματάριον Αναγραμματισμών ΙΕ' αι. (με αναγραφή, «Έτερον εξ αυτών (ενν., των Θεοφανείων), του Αλμυριώτου Λέοντος, βαρύς», φ. 288α - 290α²⁴). Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους 975 (αυτόγραφο του Μανουήλ Χρυσάφου, μέσα ΙΕ' αι., φ. 163α, υπό την αναγραφή «Λέοντος Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη παρά κυρ Ιωάννου Μαΐστωρος του Κουκουζέλη, βαρύς»²⁵). Αγίας Αικατερίνης Σινά 1251 (αυτόγραφο Ιωάννου ιερέως Πλουσιαδηνού, β' ήμισυ ΙΕ' αι., φ. 136β, με την αναγραφή, «Έτερον εξ αυτών, ποίημα του Λέοντος Αλμυρίτη, ήχος β'»²⁶). Μονής Βαρλαάμ Μετέωρων 210 (αγνώστου κωδικογράφου, του α' ήμισυ του ΙΣΤ' αι., φ. 135β, έχοντας την αναγραφή «Σπιχηρόν εις την αυτήν εορτήν, του Αλμυριώτου, ήχος βαρύς»²⁷).

Και η παρούσα μελοποίηση είναι εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας από τον Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα στο αυτόγραφο Μαθηματάριό του Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 730 (συνέχεια του προμνημονευθέντος Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 729). Πρόκειται για το υπό τον αύξοντα αριθμό 330 Μάθημα, η εξήγηση του οποίου παραδίδεται εδώ υπό την ενδεικτική αναγραφή: «Έτερον σπιχηρόν, Λέοντος Αλμυριώτου, ήχος βαρύς Ζω.»²⁸

γ'. Σπιχηρόν Καλλοφωνικόν, Ότε η αμαρτωλός προσέφερε το μύρον..., ήχος α'. Πρόκειται περί Σπιχηρού των Αίνων, το οποίο σήμερα ψάλλεται στον Όρθρο της Μεγάλης Τετάρτης. Επεσημάνθη στον κώδικα Εξηγήσεων τού Μαθηματαρίου τού Χουρμούζιου Χαρτοφύλακος Ε.Β.Ε.-Μ.Π.Τ. 733 (συνέχεια των προμνημονευθέντων Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 729, 730 και των ομοίων 731 και 732)²⁹. Φυσικά, η μελοποίηση είναι εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο και ανθολογείται υπό τον αύξοντα αριθμό 728, με την αναγραφή, «Τη Αγία και Μεγάλη Πέμπτη· σπιχηρόν του Αλμυριώτου· ήχος α'».

δ'. Σπιχηρόν Καλλοφωνικόν, Ο αναβαλλόμενος το φως ως ιμάτιον, γυμνός εις κρίσιν ίστατο..., ήχος πλ. β'. Πρόκειται περί του α' Σπιχηρού τού Γ' Αντιφώνου τού Όρθρου τής Μεγάλης Πα-

²³ Σωφρονίου Ευστρατιάδου πρ. Λεοντοπόλεως, *Θράκες Μουσικοί*, Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών, έτος ΙΒ', σελ. 46 - 75.

²⁴ Δί' αυτοψίας.

²⁵ Γρ. Θ. Στάθη, *ό.π.*, τόμος Γ', σελ. 774.

²⁶ Δ. Κ. Μπαλαγεώργου - Φλώρας Κρητικού, *ό.π.*, σελ. 142, η ένδειξη του ήχου της μελοποίησεως σε ήχο β', αντί του ορθού ήχου βαρύς, οφείλεται σαφώς σε τυπογραφική αβλεψία.

²⁷ Γρ. Θ. Στάθη, *Τα χειρόγραφα της Βυζαντινής Μουσικής των Μετεώρων*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2006, σελ 254.

²⁸ Μαθηματάριον, τόμος Δ', Δεκέμβριος - Ιανουάριος, γραμμένο περί το έτος 1830, φ. 214α - 219α. Βλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Τα Πρωτόγραφα...*, *ό.π.*, σελ. 156. Πολύ ενδιαφέρον είναι, ότι στο παρόν Μαθηματάριον ο Χουρμούζιος ανθολογεί και την εξήγηση ενός Σπιχηρού εις τον άγιο ένδοξο μεγαλομάρτυρα Ευγένιο Τραπεζούντιο (το «Ει και τω θρόνω της δόξης...», σε ήχο πλ. β', φ. 362β - 367β), ενός μελουργού τον οποίο επιγράφει ως Μιχαήλ Αλμυριώτη, άγνωστο σε εμάς από άλλου. Επιφυλασσοίμεθα να μελετήσουμε το πράγμα σε επόμενη έρευνά μας, αν, δηλαδή, πρόκειται περί ετέρου Αλμυριώτου μελουργού ή περί κωδικογραφικής ή βιβλιογραφικής αβλεψίας. Όμως, από μία πρόχειρη, ομολογουμένως, έρευνα στα κωδικολογικά έργα, δεν επεσημάναμε άλλη αναφορά σε μελουργό με το όνομα Μιχαήλ Αλμυριώτης. Εικάζουμε ότι, αν δεν είναι εσφαλμένο το «Μιχαήλ», πρόκειται για μελοποίηση, είτε του Μιχαήλ Ανεώτου ή Ανανεώτου (βλ., επί παραδείγματι, Γρ. Θ. Στάθη, *Χειρόγραφα Μετεώρων*, *ό.π.*, σελ. 570), είτε του Μιχαήλ Αμυρούτζη εκ της Τραπεζούντος (βλ., π.χ., Δ. Κ. Μπαλαγεώργου - Φλώρας Κρητικού, *ό.π.*, σελ. 646), ενός των οποίων το επίθετο αντεγράφη εσφαλμένως ως «Αλμυριώτης».

²⁹ Μαθηματάριον, τόμος Ζ', Τριώδιον, γραμμένο περί το έτος 1830 (άδηλος ο ακριβής χρόνος γραφής), φ. 244β - 246α. Βλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Τα Πρωτόγραφα...*, *ό.π.*, σελ. 179.

ρασκευής (η Ακολουθία σήμερα τελείται το εσπέρας της Μεγάλης Πέμπτης). Επεσημάνθη, ομοίως με το προηγούμενο, στον κώδικα Εξηγήσεων τού Μαθηματαρίου τού Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, **Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 733**³⁰, εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο και ανθολογημένη υπό τον αύξοντα αριθμό **737**, με την ένδειξη, «*Έτερον σπιχηρόν εξ αυτών (ενν. «εκ των της Αγίας και Μεγάλης Πέμπτης»)*» του *Αλμυριώτου*· ήχος πλ. β'».

ε'. Σπιχηρόν Καλλοφωνικόν, Δύο και πονηρά εποίησεν ο πρωτότοκος υιός μου Ισραήλ..., ήχος γ'. Πρόκειται για το α' Σπιχηρό των Αίνων τού Όρθρου της Μεγάλης Παρασκευής. Επεσημάνθη, ομοίως με τα προηγούμενα, στον κώδικα τού Χουρμουζίου **Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 733**³¹, εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο και ανθολογημένη υπό τον αύξοντα αριθμό **739**, με την ενδιαφέρουσα σημείωση, «*Τη Αγία και Μεγάλη Παρασκευή*, σπιχηρόν Λέοντος του Αλμυριώτου* εκαλλωπίσθη δε παρα Μανουήλ του Χρυσάφου, ήχος γ'».*

ς'. Μάθημα Αναγραμματισμός, Ότε τω Σταυρώ προσήλωσαν παράνομοι τον Κύριον της δόξης..., ήχος β'. Πρόκειται για το β' Σπιχηρόν Ιδιόμελον τροπάριον της Ακολουθίας της Θ' Ώρας εκ των Μεγάλων και Βασιλικών Ωρών του Πάσχα (οι οποίες στις ενορίες τελούνται τη Μ. Παρασκευή το πρωί). Επεσημάνθη στους κώδικες: **Ε.Β.Ε. 2411**, (του β' ημίσεος του ΙΔ' - των αρχών του ΙΕ' αι., μεταξύ των φ. 171β - 195β³²). **Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους Ε 173** (αυτόγραφο Δαυίδ Ραιδεσπινού, του έτους 1436³³). **Ε.Β.Ε. 885**, Μαθηματάριον Αναγραμματισμών, του ΙΕ' αι., (με την αναγραφή, «*Σπιχηρόν ψαλλόμενον τη Αγία και Μεγάλη Παρασκευή, ποίημα του Αλμυριώτου, β'»*, φ. 165α - 171α).³⁴ **Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους 975** (φ. 381β, υπό την αναγραφή «*Δεύτερος πούς από το Ότε τω σταυρώ, του Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη παρά κυρού Ιωάννου Πρωτοψάλτου του Γλυκέος, ήχος πλ. α', νανα, Εβόα προς αυτούς»*, ενώ στην κάτω ώα τού χειρογράφου υπάρχει σημείωση, που αφορά την ίδια μελοποίηση, «*Θαυμασιώτατον όλον και γλυκύτατον, επει και του Γλυκέος μέλος υπάρχει το περιττότερον»*³⁵). **Αγίας Αικατερίνης Σινά 1251** (φ. 406α³⁶, με την αναγραφή, «*Τη αυ-*

³⁰ Ό.π., φ. 268α - 271α. Βλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Τα Πρωτόγραφα...*, ό.π., σελ. 180.

³¹ Ό.π., φ. 273α - 278α. Βλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Τα Πρωτόγραφα...*, ό.π., σελ. 180.

³² Λίνου Ν. Πολίτη, *ό.π.*, σελ. 408.

³³ Σωφρονίου Ευστρατιάδου, *ό.π.*, σελ. 46 - 75.

³⁴ Δι' αυτοψίας. ΠΡΟΣΟΧΗ: Στα ανωτέρω σημειούμενα, φ. 165α - 171α, ανθολογείται ολόκληρο το Μάθημα, αλλά η μελοποίηση δεν είναι εξ ολοκλήρου του Λέοντος Αλμυριώτου. Το έργο αποτελεί σύνθεση μουσικών τμημάτων διαφόρων βυζαντινών μελουργών, γεγονός το οποίο επιτυγχάνεται με την χρήση «αλλαγμάτων», επιβολών», «παρεμβολών» ή «παρεκβολών» (οι όροι δεν είναι δυνατόν να εξηγηθούν τώρα εδώ· ο ενδιαφερόμενος παραπέμπεται στο θεμελιώδες έργο του καθηγητού Γρ. Θ. Στάθη, *Οι Αναγραμματισμοί και τα Μαθήματα της Βυζαντινής Μελοποιίας*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, σειρά Μελέται 3, Αθήναι 1979, σελ. 93 - 96) από τμήματα άλλων μελοποιήσεων τού αυτού ύμνου από διαφορετικούς διδασκάλους της Ψαλτικής. Έτσι, στο φ. 165β, στην αριστερή ώα, σημειώνεται «*Κορώνη*» (πρόκειται για τον σπουδαίο βυζαντινό μελουργό Ξένο Κορώνη, ο οποίος δηλώνεται ως Πρωτοψάλτης της Αγίας Σοφίας, βλ. περί αυτού Κ. Χ. Καραγκούνη, *Η Παράδοση και Εξήγηση του μελους των Χερουβικιών...*, ό.π., σελ. 201 - 206). Στο φ. 166β, κάτω-κάτω στην αριστερή ώα, σημειώνεται, «*του α' Ιωάννου*» (πρόκειται για τον άλλο περίφημο βυζαντινό μελουργό Ιωάννη Πρωτοψάλτη του Γλυκύ, διδάσκαλο του Ιωάννου Κουκουζέλου και του ανωτέρω Ξένου Κορώνη, βλ. σχετικώς, Κ. Χ. Καραγκούνη, ό.π., σελ. 179 - 197). Στο φ. 168α, πάλι, καθέτως στην δεξιά ώα, διευκρινίζεται, «*άλλαγμα του Μαΐστωρος κυρ Ιωάννου του Κουκουζέλου*» (βλ. σχετικώς, Κ.Χ.Καραγκούνη, ό.π., σελ. 198 - 201).

³⁵ Γρ. Θ. Στάθη, *ό.π.*, τόμος Γ', σελ. 774.

πή ημέρα (ενν. η Αγία και Μεγάλη Παρασκευή), *ποίημα του Λέοντος Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη παρά του Ιωάννου Γλυκέος και του Ξένου Κορώνη και του Μαΐστωρος Ιωάννου Κουκουζέλη, ήχος β΄*). **Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους 991** (αυτόγραφο Κοσμά του Μακεδόνος, του έτους 1670, φ. 343α, με την προσημείωση, «*Μ. Παρασκευή. Αλμυριώτου, ήχος β΄ έξω*»)³⁷

Και η παρούσα μελοποίηση είναι εξηγημένη στη Νέα Μέθοδο από τον Χουρμούζιο στο Μαθηματάριό του **Ε.Β.Ε. - Μ.Π.Τ. 733**. Πρόκειται για το υπό τον αύξοντα αριθμό **749** Μάθημα, η εξήγηση του οποίου παραδίδεται εδώ υπό την ενδεικτική αναγραφή: «*Έτερον σπικηρόν εξ αυτών (ενν. «Τροπάρια των Αγίων Παθών, Ώρα πρώτη), Λέοντος του Αλμυριώτου* εκαλλωπίσθη παρά Ιωάννου του Γλυκέος και Ξένου του Κορώνη, ήχος β΄*»³⁸

ζ΄. Μάθημα Αναγραμματισμός, Γλώσσαι ποτέ συνεχύθησαν..., ήχος πλ.δ΄. Πρόκειται για το Δοξαστικόν Ιδιόμελον τροπάριον των Αποστίχων του Εσπερινού της Πεντηκοστής. Επεσημάνθη στους κώδικες: **Ε.Β.Ε. 2411** (φ. 196α, με αναγραφή «*Ποίημα Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη δέ παρά του Δομεστίκου Γεωργίου Κοντοπετρή*»³⁹). **Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους Ε 173** (αυτόγραφο Δαυίδ Ραιδεσπινού, του έτους 1436⁴⁰). **Ε.Β.Ε. 2444** (Παπαδική, του α΄ ημίσεος του ΙΕ΄ αι., μεταξύ των φ. 333α - 341α, με αναγραφή όμοια με του Ε.Β.Ε. 2411, «*Ποίημα του Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη δέ παρά Δομεστίκου κυρού Γεωργίου του Κοντοπετρή*»⁴¹). **Αγίου Παύλου Αγίου Όρους 101** (αγνώστου κωδικογράφου, τέλη ΙΕ΄ - αρχές ΙΣΤ΄ αι., μεταξύ σελ. 140 - 150. Η μελοποίηση του Αλμυριώτου βρίσκεται μεταξύ άλλων Μαθημάτων «*εις τας μεγάλας εορτάς του Μηνολογίου, του Τριωδίου και Πεντηκοσταρίου*»⁴²).

4.1.3. Χρονική Τοποθέτηση του Μελουργού.

Ας προσπαθήσουμε τώρα, σύντομα, να προσδιορίσουμε χρονικώς την εποχή δράσεως και ακμής του Λέοντος Αλμυριώτου. Η σχεπική βυζαντινομουσικολογική βιβλιογραφία είναι εξαιρετικώς πτωχή. Δεν θα ήταν υπερβολή, αν παρατηρούσαμε ότι έως τώρα η μουσικολογική έρευνα περί την Ψαλπική Τέχνη αδιαφόρησε για τον εν λόγω μελουργό. Ίσως όχι άδικα, δεδομένου ότι η βυζαντινή και μεταβυζαντινή μελοποιητική παράδοση αριθμεί περισσότερους από χίλιους μουσικοδιδασκάλους και μελοποιούς, των οποίων τα ονόματα και τα έργα ανθολογούνται και διασώζονται στους άνω των 10.000 χειρόγραφους κώδικες Εκκλησιαστικής Μουσικής. Οι μόνον τρεις βιβλιογραφικές αναφορές, τις οποίες ήδη αναφέραμε ανωτέρω, προέρχονται, αρχικώς, από τον Γεώργιο Ι. Παπαδόπουλο⁴³ στα

³⁶ Δ. Κ. Μπαλαγεώργου - Φλώρας Κρητικού, *ό.π.*, σελ. 163.

³⁷ Γρ. Θ. Στάθη, *ό.π.*, τόμος Α΄, σελ. 862.

³⁸ Μαθηματάριον, τόμος Ζ΄, Τριώδιον, γραμμένο περί το έτος 1830, φ. 302α - 306α. Βλ. Γρ. Θ. Στάθη, *Τα Πρωτόγραφα...*, *ό.π.*, σελ. 181.

³⁹ Λίνου Ν. Πολίτη, *ό.π.*, σελ. 408.

⁴⁰ Σωφρονίου Ευστρατιάδου πρ. Λεωντοπόλεως, *Θράκες Μουσικοί*, Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών, έτος ΙΒ΄, Αθήναι, σελ. 46 - 75.

⁴¹ Λίνου Πολίτη, *ό.π.*, σελ. 445.

⁴² Γρ. Θ. Στάθη, *ό.π.*, τόμος Γ΄, σελ. 100 - 101.

⁴³ Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, *Λεξικόν...*, σελ. 19.

τέλη του ΙΘ' αιώνας, ο οποίος κατατάσσει τον Λέοντα Αλμυριώτη στους «προ της Αλώσεως» μελουργούς, έπειτα δε από την διδακτορική διατριβή, *Κοσμάς Ιβηρίτης και Μακεδών Δομέστικος της Μονής των Ιβήρων*⁴⁴, του καθηγητού Εκκλησιαστικής Μουσικής της Ριζαρείου Σχολής και Μουσικολόγου Γεωργίου Δ. Ζήσιμου, η οποία εκδόθηκε μόλις το 2007, όπου ο Λέων συγκαταλέγεται στους μετά το έτος 1261 μελουργούς. Πάντως, και στους δύο συγγραφείς είναι δεδομένο ότι ακμάζει κατά την προ της Αλώσεως εποχή. Τον Λέοντα γνωρίζει και συμπεριλαμβάνει στον αλφαριθμητικό κατάλογο των μελουργών στο *Μεγάλο Θεωρητικό* του ο εκ των Τριών Διδασκάλων -των εφευρετών της Νέας Μεθόδου αναλυτικής σημειογραφίας- Χρύσανθος εκ Μαδύτων⁴⁵, δεν παρέχει όμως καμμία πληροφορία για το πρόσωπο, ούτε καν κατά προσέγγιση χρόνο ακμής.

Στη χειρόγραφο, τώρα, παράδοση των κωδίκων Εκκλησιαστικής Μουσικής για πληροφορίες περί του Λέοντος Αλμυριώτου καταφεύγουμε αρχικώς σε ένα αυτόγραφο του Αρχιδιακόνου του θρόνου της Αντιοχείας Νικηφόρου Καντουιάρη⁴⁶ εκ Χίου, ο οποίος υπήρξε μια εξαιρετικά δραστήρια περί την Ψαλτική Τέχνη προσωπικότητα και ένας παραγωγικότατος κωδικογράφος. Σήμερα, στο Ιάσιο με υπερηφάνεια διατηρούν και προβάλλουν την Σχολή, στην οποία ο Νικηφόρος δίδαξε μετά την έξοδό του από την Αντιόχεια. Ο Καντουιάρης, φίλεργος κωδικογράφος και μουσικοδιδάσκαλος -προς όφελος των μαθητών του, αλλά, πάντως, προς κοινήν ωφέλειαν- φρόντισε και κατάρτισε έναν «Κατάλογο των σων κατά διάφορους καιρούς ήκμασαν εν τη Μουσική τη Εκκλησιαστική, και μερικώς περί διαθέσεων τούτων». Ο Κατάλογος αυτός δεν μπορεί, βεβαίως, να θεωρηθεί τελείως αξιόπιστος για πολλούς και διαφόρους λόγους. Ο κυριότερος είναι ότι ο γραφεύς, όταν σημειώνει «ις' αιώ» ή «ιζ' αιώ», εννοεί τις εκατονταετίες 1600 και εξής, 1700 και εξής, και ομοίως. Στον μουσικό κώδικά του, σήμερα της *Μονής Ξηροποτάμου Αγίου Όρους 318*, (που χρονολογείται στο α' ήμισυ του ΙΘ' αιώνας και περιλαμβάνει Συλλογή Εξηγήσεων της μουσικής σημειογραφίας ποικίλων εκκλησιαστικών μελών⁴⁷), βρίσκουμε μια απλή αναφορά του ονόματος του Λέοντος Αλμυριώτου (φ. 140α), χωρίς κανέναν άλλο προσδιορισμό.

Πού βρισκόμαστε, λοιπόν, ως προς την χρονική τοποθέτηση του μελουργού; Δυστυχώς, οι βιβλιογραφικές και λοιπές πληροφορίες που προαναφέραμε είναι ελλιπείς ή εσφαλμένες, στην καλύτερη των περιπτώσεων αναπόδεικτες. Πώς θα μπορέσουμε να προσδιορίσουμε με όση δυνατή ακρίβεια τον χρόνο ακμής του Λέοντος; Μέχρι νεωτέρας, έχουμε δύο εργαλεία. Ο ασφαλέστερος οδηγός μας, φυσικά, είναι η ανθολόγηση των έργων του στη χειρόγραφο παράδοση. Ο παλαιότερος χρονολογημένος κώδικας που επεσημάνθη είναι ο *Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους Ε 173*⁴⁸, αυτόγραφο

⁴⁴ Γεωργίου Δ. Ζήσιμου, *Κοσμάς Ιβηρίτης και Μακεδών Δομέστικος της Μονής των Ιβήρων*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, σειρά Μελέται 13, Αθήνα 2007, σελ. 95.

⁴⁵ Χρύσανθου εκ Μαδύτων, *Θεωρητικόν Μέγα της Μουσικής - Το ανέκδοτο αυτόγραφο του 1816. Το έντυπο του 1832. Κριτική έκδοση υπό Γεωργίου Ν. Κωνσταντίνου*, έκδοση Ι. Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου, σειρά Μουσικολογικά Μελετήματα 1, Αθήνα 2007, σελ. 114-115.

⁴⁶ Στους καταλόγους χειρογράφων απαντά και το επίθετο «Ναυτουιάρης», αλλά πρόκειται μετά βεβαιότητας για εσφαλμένη αντιγραφή ή εσφαλμένη ανάγνωση.

⁴⁷ Γρ. Θ. Στάθη, *ό.π.*, τόμος Α, σελ 148.

⁴⁸ Σωφρονίου Ευστρατιάδου, σελ. 46 -75.

του Δομειστίκου, όπως υπογράφεται, της βασιλικής μεγάλης Μονής του Παντοκράτορος Χριστού Δαυίδ Ραιδεσπινού, του έτους 1436. Εντούτοις, ανθολόγηση έργων του Λέοντος έχουμε και στον κώδικα **Ε.Β.Ε. 2411**, ο οποίος, αν και αχρόνιστος, είναι σαφώς παλαιότερος, αναγόμενος εκ των εσωτερικών πληροφοριών στο β' ήμισυ του ΙΔ' ή -το πολύ- στις αρχές του ΙΕ' αιώνας. Επομένως, εδώ έχουμε ένα πρώτο όριο βάσει του οποίου συμπεραίνουμε ότι ο Λέων Αλμυριώτης είναι όντως προ της Αλώσεως και, σαφώς, προ των αρχών του ΙΕ' αιώνας, ίσως και παλαιότερα.

Το δεύτερο εργαλείο, που έχουμε στα χέρια μας για τον χρονικό προσδιορισμό του Λέοντος είναι, πραγματικά, ένα δώρο της χειρογράφου παραδόσεως, το οποίο δεν ευτυχούμε πάντοτε να το έχουμε στη διάθεσή μας σε ανάλογες περιπτώσεις. Πρόκειται για την ευλογία να παραδίδονται στις πηγές καλλωπισμένα τα έργα του Αλμυριώτου από άλλους νεωτέρους του, φυσικά, μουσικοδιδασκάλους, οι οποίοι είναι όχι μόνον γνωστότεροι αλλά και ασφαλέστερα χρονολογημένοι. Έτσι, βάσει των μαρτυριών αυτών, γνωρίζουμε ότι:

Το Μάθημα Αναγραμματαπισμός, *Θάμβος ην καπιδέν τον ουρανού και γης ποιητήν...*, σε ήχο βαρύ. (**Ιβήρων 975**, αυτόγραφο Μανουήλ Χρυσάφου, μέσα ΙΕ' αι., φ. 163α), «εκαλλωπίσθη παρά κυρ Ιωάννου Μαΐστωρος του Κουκουζέλη»⁴⁹).

Το Μάθημα Αναγραμματαπισμός, *Ότε τω Σταυρώ προσήλωσαν παράνομοι τον Κύριον της δόξης...*, σε ήχο β' (**Ιβήρων 975**, φ.381β), εκαλλωπίσθη παρά κυρού Ιωάννου Πρωτοψάλτου του Γλυκέος⁵⁰, ενώ σύμφωνα με την μαρτυρία του **Αγίας Αικατερίνης Σινά 1251** (φ. 406α), «εκαλλωπίσθη παρά του Ιωάννου Γλυκέος και του Ξένου Κορώνη και του Μαΐστωρος Ιωάννου Κουκουζέλη»⁵¹).

Ακόμη, το Μάθημα Αναγραμματαπισμός, *Γλώσσαι ποτέ συνεχύθησαν...*, σε ήχο πλάγιο του δ' (**Ε.Β.Ε. 2411**, φ. 196α), «εκαλλωπίσθη παρά του Δομειστίκου Γεωργίου Κοντοπετρή»⁵². Όμοια μαρτυρία και στον **Ε.Β.Ε. 2444** (Παπαδική, α' ημίσεος του ΙΕ' αι., μεταξύ των φ. 333α - 341α), «Ποίημα του Αλμυριώτου, εκαλλωπίσθη δε παρά Δομειστίκου κυρού Γεωργίου του Κοντοπετρή»⁵³.

Έχουμε, λοιπόν, τον **Ιωάννη Πρωτοψάλτη Γλυκύ** και μετέπειτα ίσως Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τον **Ξένο Κορώνη Πρωτοψάλτη της Αγίας Σοφίας**, τον παλατιανό Μαΐστορα **Ιωάννη Παπαδόπουλο τον Κουκουζέλη** και τον **Δομειστικό Γεώργιο Κοντοπετρή** να καλλωπίζουν τα έργα του Λέοντος Αλμυριώτου. Οφείλεται εδώ μία διευκρίνιση: Τα έργα του Λέοντος Αλμυριώτου ήταν, καθώς φαίνεται, αξιοπρόσεκτα, γι' αυτό ο καλλωπισμός τους από τους τέσσερις ανωτέρω μεγάλους βυζαντινούς μελουργούς. Δεν ήταν ατελή έργα ώστε να έχουν ανάγκη καλλωπισμού.

Τώρα, εκ των ανωτέρων τεσσάρων μελουργών ο μιν **Γεώργιος Κοντοπετρή** ήκμασε στα μέσα του ΙΔ' αιώνας και είναι μεταγενέστερος του **Ιωάννου Κουκουζέλου** και του **Ξένου Κορώνη**, οι οποίοι έζησαν από το δ' τέταρτο του ΙΓ' αιώνας έως και το α' μισό του ΙΔ', υπήρξαν δε και οι δύο μαθητές του περιφήμου **Ιωάννου Πρωτοψάλτου του Γλυκέος**, ο οποίος ακμάζει από το β' ήμισυ του ΙΓ' μέχρι

⁴⁹ Γρ. Θ. Στάθη, *ό.π.*, τόμος Γ', σελ. 774.

⁵⁰ Γρ. Θ. Στάθη, *ό.π.*, τόμος Γ', σελ. 774.

⁵¹ Δ. Κ. Μπαλαγεώργου - Φλώρας Κρητικού, *ό.π.*, σελ. 163.

⁵² Λίνου Ν. Πολίτη, *ό.π.*, σελ. 408.

⁵³ Λίνου Ν. Πολίτη, *ό.π.*, σελ. 445.

το α' τέταρτο του ΙΔ' αιώνας. Συνεπώς, εφόσον ο Ιωάννης Γλυκός καλωπίζει έργο του δικού μας Λέοντος Αλμυριώτου, εύκολα εξάγεται, ότι ο Λέων είναι παλαιότερος ή τουλάχιστον συνομήλικος με τον Ιωάννη Γλυκό, ενώ τίποτε, δεν αποκλείει και κάποια χρονική απόσταση μεταξύ των δύο ανδρών, με τον Λέοντα να είναι, φυσικά, αρχαιότερος. Το συμπέρασμα αυτό, δεν απέχει πολύ από εκείνο τού Γεωργίου Ζήσιμου, που τοποθετεί τον Λέοντα Αλμυριώτη μετά το έτος 1261, απαιτείται, όμως, προσεκτικότερη έρευνα για την ακριβέστερη διευκρίνιση τού χρόνου ακμής αυτού.

Έπειτα απ' αυτόν τον κατά μεγάλη προσέγγιση και αδιαμφισβήτητο προσδιορισμό της εποχής δράσεως του Λέοντος, καλό είναι, να σημειώσουμε εδώ, ότι ο Αλμυριώτης Λέων δεν πρέπει να συγχύζεται με άλλους Λέοντες της Βυζαντινής περιόδου, οι οποίοι, επίσης, απαντούν στα εκκλησιαστικά, μουσικά και λειτουργικά χειρόγραφα, όπως ο Λέων Βυζάντιος ή Βύζας, ο Λέων Μαΐστωρ και ο Λέων Δραγουσιάρης. Με τα πρόσωπα αυτά, ο Αλμυριώτης δεν έχει καμμία σχέση, διότι, ο μεν Λέων Βυζάντιος⁵⁴ είναι υμνογράφος, που ήκμασε κατά τις αρχές του Ζ' αιώνας, ο Λέων Μαΐστωρ⁵⁵, αν και έχει τον τίτλο του Μαΐστορος, όπως ο Ιωάννης Κουκουζέλης, δεν είναι μελουργός, αλλά υμνογράφος του ΙΑ' αιώνας (άλλωστε, ο τίτλος τού Μαΐστορος έχει κυρίως την έννοια του διοικητού και συμβούλου του αυτοκράτορος), ο δε Λέων Δραγουσιάρης⁵⁶ απαντά ως γραφεύς τού υπ' αριθμόν 964 κώδικος της Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους, που χρονολογείται γύρω στο 1562. Άρα και ο τελευταίος είναι πολύ μεταγενέστερος από τον Αλμυριώτη.

4.2. Ο Λέων Αλμυριώτης και ο Αλμυρός Μαγνησίας

Ας έλθουμε, τώρα, στο ζήτημα της καταγωγής του εν λόγω Λέοντος από τον Αλμυρό Μαγνησίας. Το μόνο που δηλώνεται και είναι γνωστό αποτελεί το επίθετο τού μελουργού ως Αλμυριώτου. Αποκλείοντας, εξ αρχής, το ενδεχόμενο να αποτελεί πατρωνυμικό επίθετο (ο υιός του Αλμυρού, ας πούμε), εκλαμβάνουμε το επίθετο ως δηλωτικό της καταγωγής αυτού· ότι κατάγεται από κάποιον Αλμυρό. Μπορούμε, όμως, να ισχυρισθούμε με σιγουριά, ότι κατάγεται από τον Αλμυρό Μαγνησίας; Στο ερώτημα αυτό ήρθε αμέσως να προστεθούν τα επόμενα: Υπάρχουν άλλες περιοχές με την ονομασία «Αλμυρός» στον ελλαδικό χώρο ή στον εκτός αυτού ελληνόφωνο - ελληνόγλωσσο; Εάν υπάρχουν, ευρίσκονται σε ακμή κατά την εποχή δράσεως του Λέοντος, τέτοια ώστε να είναι σε θέση να υποστηρίξει την γέννηση ενός εξέχοντος εκκλησιαστικού ανδρός;

Για να επιλύσουμε αυτές τις απορίες, αναγκαστικώς, κατεφύγαμε σε γενικές και ειδικές εγκυκλοπαιδείες, αλλά, κυρίως, στο διαδίκτυο. Η συγκομιδή πληροφορίας υπήρξε, όντως, αρνητικώς εντυπωσιακή για την σχεδόν παντελή έλλειψη αναφορών στο εν λόγω τοπωνύμιο, με εξαίρεση, βεβαίως, τον Αλμυρό Μαγνησίας. Έτσι, εντοπίσθηκαν μόνον Αλμυροί στην Αργολίδα, τη Χίο, την Αχαΐα και τη Ροδόπη, οι οποίοι είναι μικρά χωριά ή οικισμοί και απλά πολίσματα, σχετικώς νεώτερα

⁵⁴ Τάκη Καλογερόπουλου, *Το Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής*, στο λήμμα *Λέων Βύζας ή Βυζάντιος*, τόμος Γ', εκδόσεις Γιαλλέλη, Αθήνα 1998, σελ 487.

⁵⁵ Τάκη Καλογερόπουλου, *ό.π.*, στο λήμμα *Λέων ο Μαΐστωρ*, σελ 487.

⁵⁶ Ιωάννου Λιάκου, *Η Βυζαντινή Ψαλτική Παράδοση της Θεσσαλονίκης κατά τον ΙΔ' - ΙΕ' αιώνα*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, σειρά Μελέται 15, Αθήνα 2007, σελ. 28.

στην ίδρυσή του, χωρίς γνωστή ιστορία κατά την ερευνόμενη περίοδο τού ΙΓ' αιώνας. Σημαντικός Αλμυρός υπάρχει στην Καλαμάτα, ο οποίος αναφέρεται ως κέντρο αντικαποδιστριακών ομάδων περί το 1831⁵⁷. Αναφέρεται κι ένας Αλμυρός ποταμός στην περιοχή Γαζίου, του Ηρακλείου Κρήτης.

Ακόμη, υπάρχει ως τοπωνύμιο η **Αλμυρή**. Και για να δώσουμε ένα δείγμα της έρευνάς μας προς την κατεύθυνση αναζήτησης ομωνύμων με τον Αλμυρό τοπωνυμίων παραθέτουμε στοιχεία για το πόλισμα **Αλμυρή** του δήμου Σολυγείας, 2,5 ώρες μακριά από Κόρινθο: Πρόκειται για θέση αγροτική, λίγο κατοικούμενη. Σύμφωνα με την απογραφή του 1879 είχε 385 κατοίκους. Στα 1886 αναφέρεται ως μικρό χωριό με 10 σπίτια. Η απογραφή του 1889 έδειξε κατοίκους 81, ενώ του 1896 κατοίκους 102. Μια πληθυσμιακή έκρηξη παρατηρείται στα 1901, όταν απογράφονται 499 κάτοικοι, ενώ σήμερα δηλώνονται μόλις 167 κάτοικοι⁵⁸.

Τελικώς, μετά από την έρευνά μας σε έντυπες και ηλεκτρονικές εγκυκλοπαιδείες και γενικότερα στο διαδίκτυο, βεβαιωθήκαμε ότι οι ανωτέρω περιοχές αυτές δεν έχουν κάποια σημαντική ιστορική παρουσία στην εποχή που ερευνούμε, τον ΙΓ' αιώνα, ενώ κάποιες δεν υφίσταντο τελείως* εν τέλει, δεν υπάρχει κανένα στοιχείο, που να κινεί υποψίες, πως άλλη περιοχή, πέραν του Αλμυρού Μαγνησίας, θα μπορούσε να διεκδικήσει την καταγωγή του Λέοντος Αλμυριώτου. Ο μόνος Αλμυρός με μεγάλη ιστορική, οικονομική, εμπορική, εκκλησιαστική και, όπως τα τελευταία χρόνια αποδεικνύεται, με ψαλτική ιστορία είναι ο Αλμυρός Μαγνησίας. Αναπτύχθηκε ήδη από τον Θ' αιώνα, κατά την περίοδο της βασιλείας Λέοντος του Σοφού και μέχρι τον ΙΔ' αιώνα, όπως όλοι στο συνέδριο, πολύ καλύτερα -ως ειδήμονες-, γνωρίζετε, η πόλη αποτελούσε το σημαντικότερο κέντρο της Θεσσαλίας⁵⁹, αλλά, φυσικά, δεν είναι δικό μας μέλημα, να επαναλάβουμε εδώ καλώς γνωστά σε όλους στοιχεία. Οι βυζαντινομουσικολογικές έρευνες στην περιοχή και για την περιοχή τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια αποκαλύπτουν σταδιακά μία εξαιρετική και αδιάσπαστη ψαλτική παράδοση, η οποία όχι μόνο δέχεται επιρροές από τα μεγάλα εκκλησιαστικά και ψαλτικά κέντρα της Ορθοδοξίας (Κωνσταντινούπολη, Άγιον Όρος, κ.λπ.), αλλά και η ίδια τροφοδοτεί αυτά με σημαντικό έμφυχο υλικό, όπως ο Λέοντας Αλμυριώτης, για τον οποίο ίσως η έρευνα μελλοντικώς ανακαλύψει περισσότερα στοιχεία.

5. Αντί Επιλόγου - Αποτίμηση τής Αξίας τού Λέοντος Αλμυριώτου

Δίχως άλλο, ο Λέων Αλμυριώτης δεν είναι πρώτης κλάσεως και κατατάξεως βυζαντινός μελουργός, σύμφωνα με τις πληροφορίες που έως τώρα έχει η σύγχρονη ιστοριομουσικολογική έρευνα. Υπάρχουν βυζαντινοί και μεταβυζαντινοί μελουργοί των οποίων το έργο είναι όχι μόνο ογκωδέστερο του Λέοντος, αλλά και καθοριστικό για την διαμόρφωση είτε της εν γένει ψαλτικής παραδόσεως, είτε των ποικίλων κατά περιοχές και κατά τοπικές Εκκλησίες ψαλτικών παραδόσεων.

Εντούτοις, ορισμένα στοιχεία καθίστανται προσδιοριστικά τής αξίας του ανδρός, ενώ κάποια

⁵⁷ Βλ.: <https://www.eleftheriaonline.gr/local/politismos/history/item/104891-psifides-topikis-istorias-i-katalipsi-tis-kalamatas-apo-tous-maniates-1831>

⁵⁸ <http://www.lithoksou.net/p/oikismoι-tis-korinthias-poy-arxizoyn-apo-l>, προσπελάθηκε στις 15/10/2016.

⁵⁹ Εγκυκλοπαίδεια ΔΟΜΗ, τόμος Β', λήμμα *Αλμυρός*, εκδόσεις «Δομή» Α.Ε., σελ 357 – 358.

άλλα οφείλουμε να τα λαμβάνουμε υπόψη μας ως συνεκτιμώμενα. Ξεκινώντας από τα τελευταία όντως, προς το παρόν, με μια πρόχειρη, ομολογουμένως, έρευνα, επεσημάναμε μόλις επτά έργα του Λέοντος, οφείλουμε, όμως, να λάβουμε υπόψη μας, ότι η εποχή από την οποία προέρχεται δεν μας παραδίδει μελουργούς με τεράστιο διασωθέν (υπογραμμίζω το «διασωθέν») έργο. Εξάλλου πρόκειται για όψιμη φάση μιας μεταβατικής για την βυζαντινή μελοποιία περιόδου, οπότε, είναι πολύ πιθανόν, κάποιος μικρός ή μεγάλος αριθμός έργων του Λέοντος να χάθηκαν, όχι διότι εστερούντο μελοποιητικής αξίας, αλλ' ίσως, επειδή έπαψαν να είναι σε λατρευτική χρήση και εγκατελείφθηκαν.

Από τα προσδιοριστικά τής αξίας του ανδρός στοιχεία πρέπει, οπωσδήποτε, να επισημανθούν:

α) Το γεγονός ότι τα έργα του ανθολογούνται σε σπουδαιότατους χειρόγραφους κώδικες Εκκλησιαστικής Μουσικής τής βυζαντινής περιόδου.

β) Το γεγονός ότι τα έργα τού Λέοντος διασώζουν, όπως είδαμε, εξέχοντες εκπρόσωποι τής Ψαλτικής Τέχνης, εγνωσμένου κύρους, οι οποίοι δεν θα έδιδαν σημασία σε ανάξια λόγου δημιουργήματα, ούτε θα συμπεριελάμβαναν τέτοια στα αυτόγραφέα τους.

γ) Το γεγονός ότι τα έργα τού Αλμυριώτου τυγχάνουν καλλωπιστικής μεταχειρίσεως από κορυφαίους βυζαντινούς διδασκάλους, οι οποίοι, όπως ήδη τονίστηκε ανωτέρω, δεν προχωρούν σε καλλωπισμούς αυτών στην προσπάθειά τους να τα κάμουν ωραιότερα, αλλά τα συμπεριλαμβάνουν στις προσωπικές τους δημιουργίες «τιμής ένεκεν» και με φανερό σκοπό την διάσωσή τους, ακριβώς επειδή είναι μοναδικά.

δ) Το γεγονός ότι τα έργα τού Λέοντος διασώζονται ανθολογούμενα στις μουσικές πηγές και κατά την μεταβυζαντινή περίοδο, στοιχείο δηλωτικό τής χρηστικότητας αυτών στην Θεία Λατρεία.

ε) Τέλος, το γεγονός ότι εξηγήθηκαν στη Νέα Μέθοδο αναλυτικής σημειογραφίας τής Ψαλτικής από τον σοφότατο μουσικοδιδάσκαλο - εξηγητή Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα και έτσι διασώζονται, ικανά να ψάλλωνται ως τις μέρες μας και έως της συντελείας των αιώνων.

Κλείνοντας, ας πούμε και δυο λόγια για την σπουδαιότητα τής συνδέσεως τού Λέοντος με τον Αλμυρό Μαγνησίας. Η περιοχή, όπως σταδιακώς αποδεικνύεται τα τελευταία χρόνια, φέρει στις ιστορικο-πολιτισμικές φαρέτρες της, συν τοις άλλοις, και μεγάλη ψαλτική παράδοση ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους. Αυτό καταδεικνύουν τα εκκλησιαστικά μουσικά χειρόγραφα που διασώζονται σήμερα στην βιβλιοθήκη τής εδώ Φιλαρχαίου Εταιρείας⁶⁰, αλλά βεβαιώνεται και από την καταγρα-

⁶⁰ Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ανατρέξει στις σχετικές εργασίες για τα ψαλτικά χειρόγραφα τού Αλμυρού: Κ. Χ. Καραγκούνη, Ένα Μουσικό Στιγμόγραφο του ΙΗ' αιώνα από την Ιερά Κάτω Μονή Παναγίας Ξενιάς Αλμυρού, Πρακτικά Γ' Συνεδρίου Αλμυριωτικών Σπουδών (15/10/2000), διοργάνωση «Φιλάρχαιος Εταιρεία Αλμυρού "Η ΟΘΡΥΣ"», σελ. 313 - 327. Του ίδιου, Οκτώ Μουσικά Χειρόγραφα από την Περιοχή Αλμυρού τής Μαγνησίας. Ηλεκτρονικά Πρακτικά του Α' Παγκοσμίου Συνεδρίου "Βυζαντινός Μουσικός Πολιτισμός", Παιανία Αττικής 2007, διοργάνωση American Society of Byzantine Music and Hymnography (ASBMH), Πρόγραμμα Βυζαντινών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Pittsburgh Η.Π.Α., στον σύνδεσμο <http://www.asbmh.pitt.edu>. Του ίδιου, Ένα Σπάραγμα Βυζαντινού Εκκλησιαστικού Μουσικού Χειρογράφου στη Συλλογή τής «Φιλαρχαίου Εταιρείας Αλμυρού "Η Όθρυς"», Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Α' [Η'] Συνάντηση Ελλήνων Βυζαντινολόγων, υπό την αιγίδα τής Ελληνικής Επιτροπής Βυζαντινών Σπουδών, Αθήνα, 16-18/12/2015 (υπό δημοσίευση).

φή της νεώτερης και σύγχρονης τοπικής ψαλτικής παραδόσεως⁶¹, καθώς στον Αλμυρό και την ευρύτερη περιοχή συνεχίζουν να δρουν εξαιρετοι παραδοσιακοί ψάλτες. Ο Λέων Αλμυριώτης έρχεται να διευρύνει τις γνώσεις μας για την ψαλτική ιστορία του Αλμυρού, μάλιστα δε για ένα πολύ μεγάλο βάθος χρόνου, μεγαλύτερο ίσως από εκείνο, που έως τώρα φανταζόταν κανείς.

Ας είναι αιωνία η μνήμη του ανδρός.

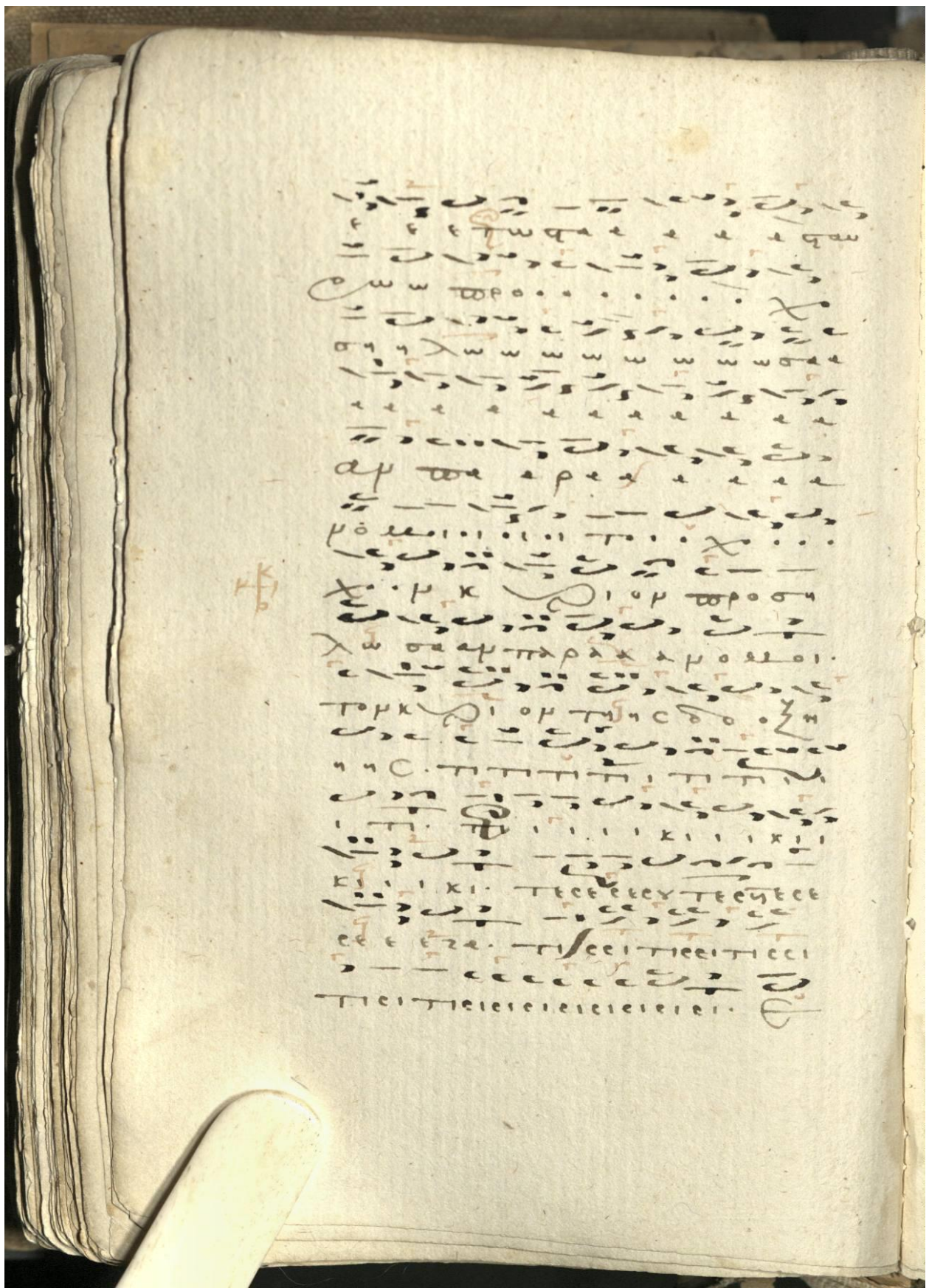
⁶¹ Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ανατρέξει στην σχετική έρευνα: Κ. Χ. Καραγκούνη, *Συμβολή στην Καταγραφή των Τοπικών Ψαλτικών Παραδόσεων. Η Καταγραφή της Ψαλτικής Παράδοσης της Επαρχίας Αλμυρού Μαγνησίας - Μεθοδολογία. Πρώτη Απόπειρα Συλλογής του Υλικού*, Πρακτικά Δ' Συνεδρίου Αλμυριωτικών Σπουδών (17-19/10/2008), διοργάνωση Φιλάρχαιος Εταιρεία Αλμυρού "Η ΟΘΡΥΣ", Αλμυρός 2015, σελ. 367 - 424, και σε ανάτυπο, με τίτλο, *Συμβολή στην Καταγραφή των Τοπικών Ψαλτικών Παραδόσεων - Η Καταγραφή της Ψαλτικής Παράδοσης της Επαρχίας Αλμυρού Μαγνησίας*.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

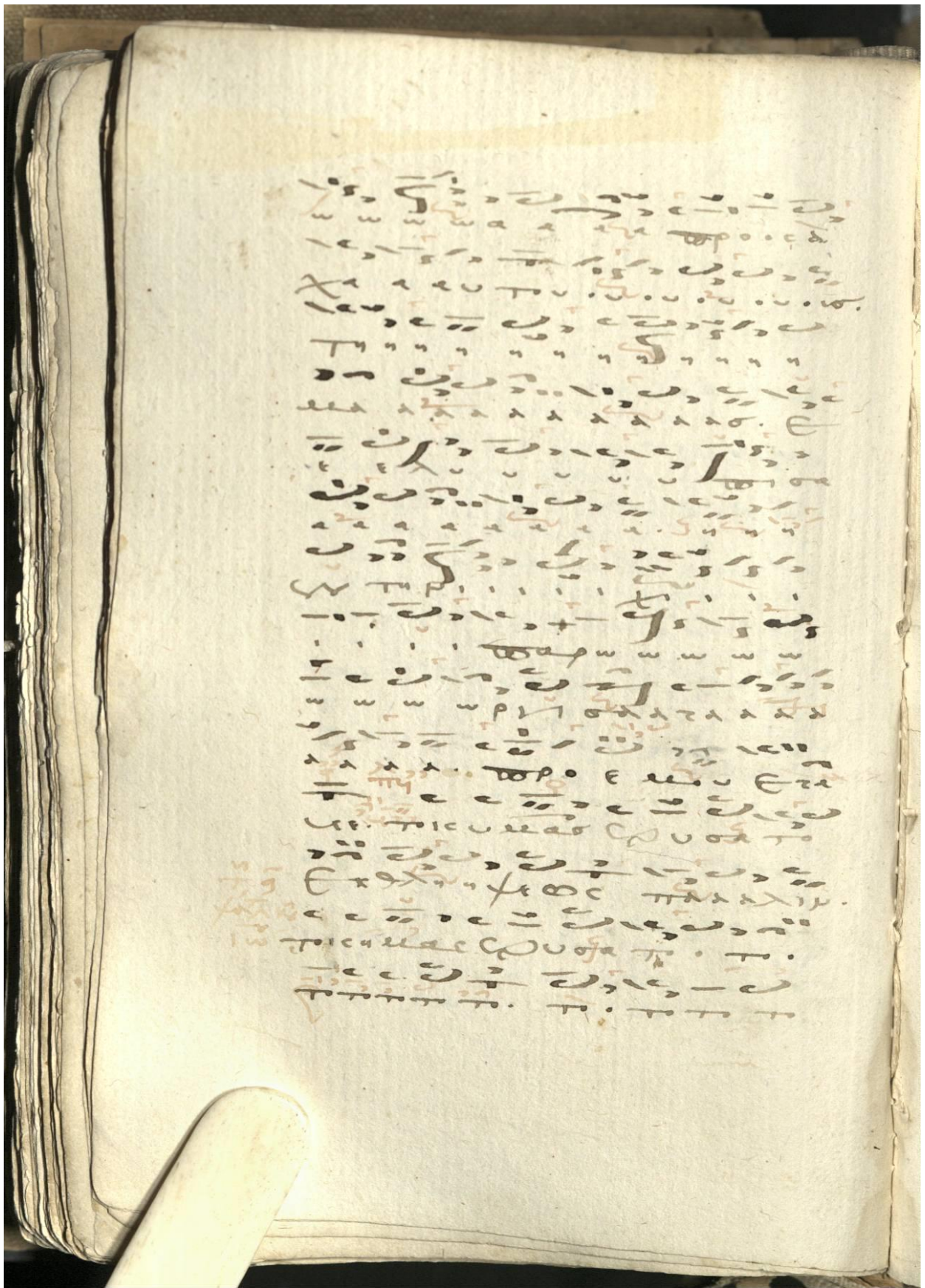
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

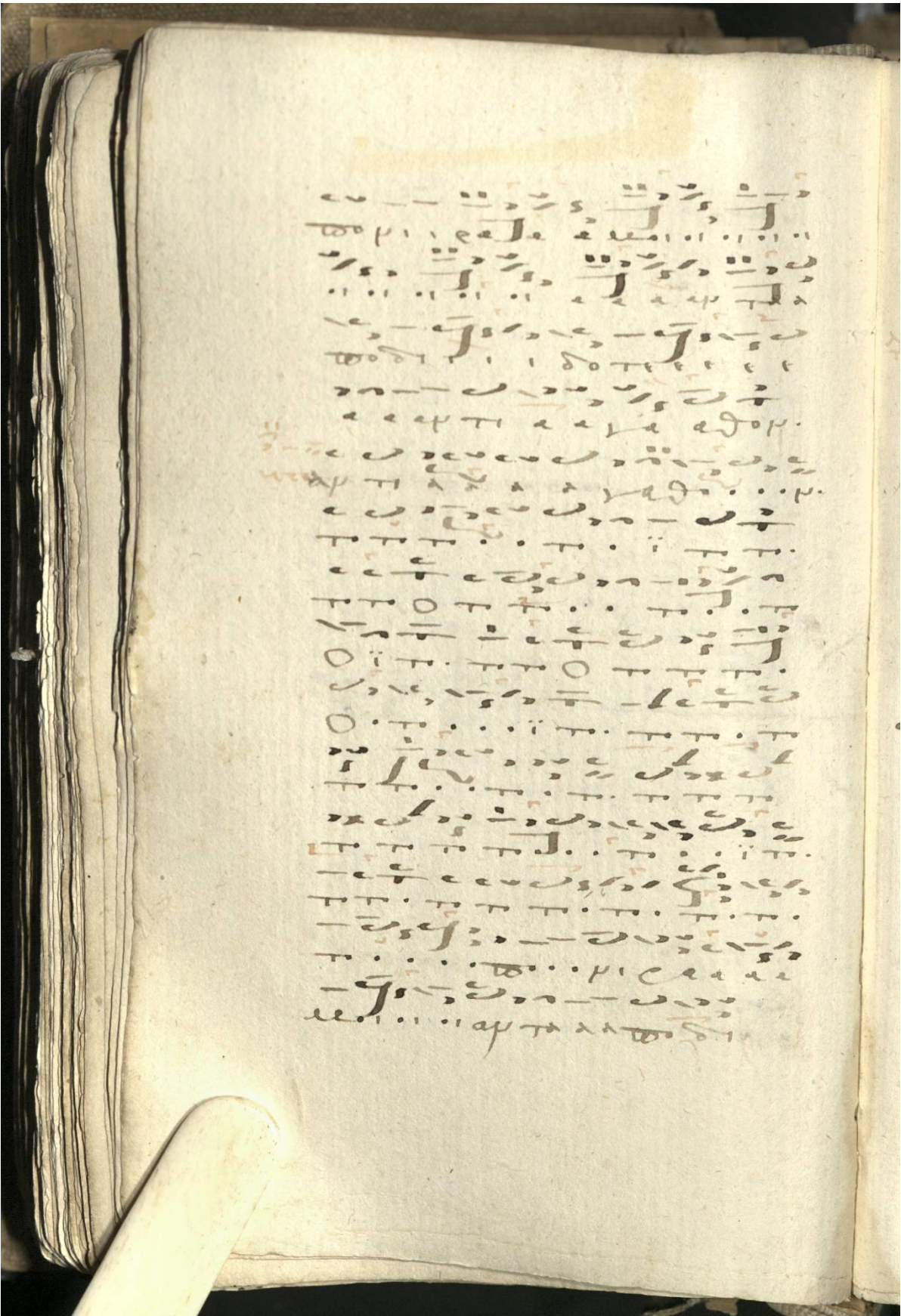

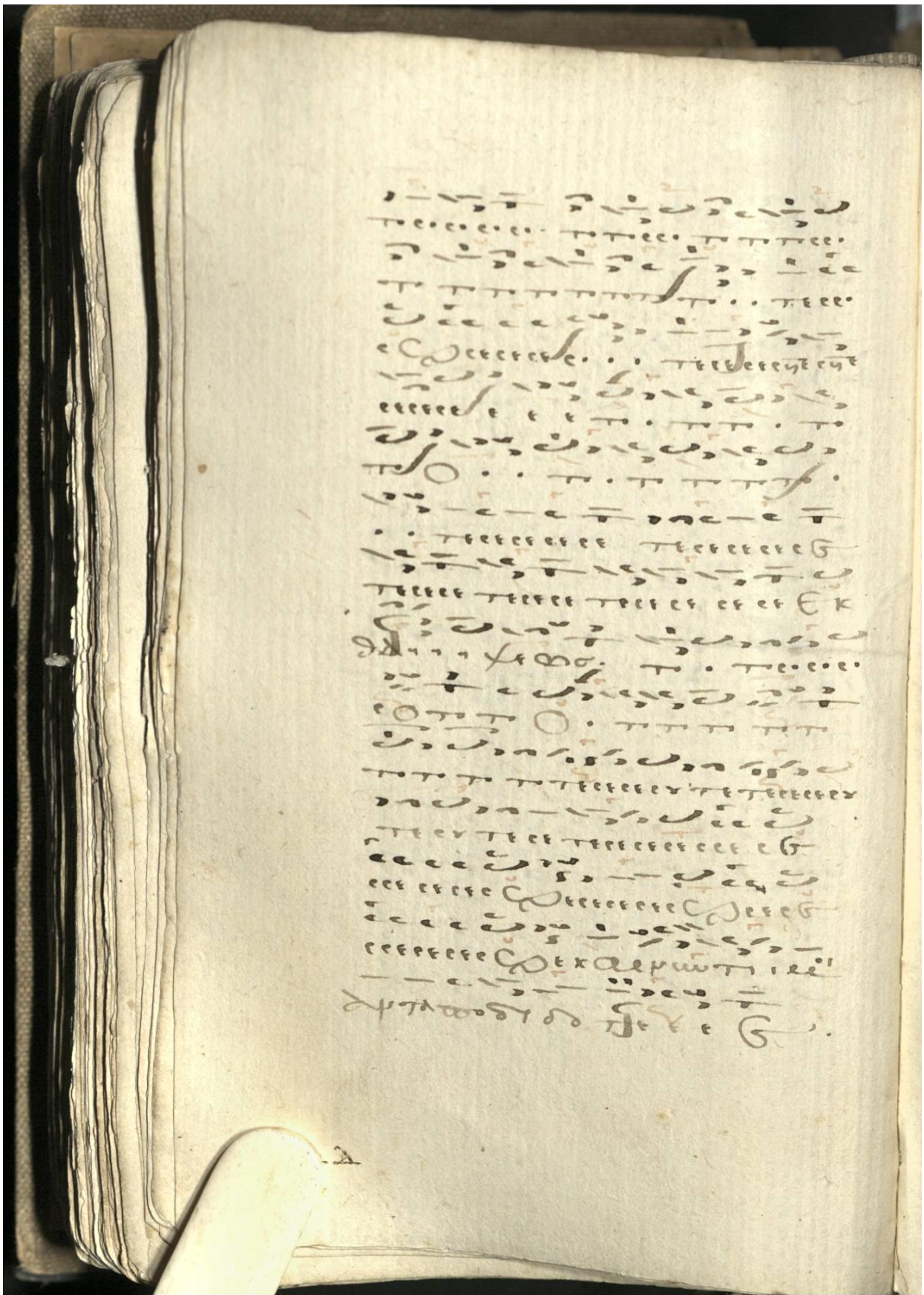
114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

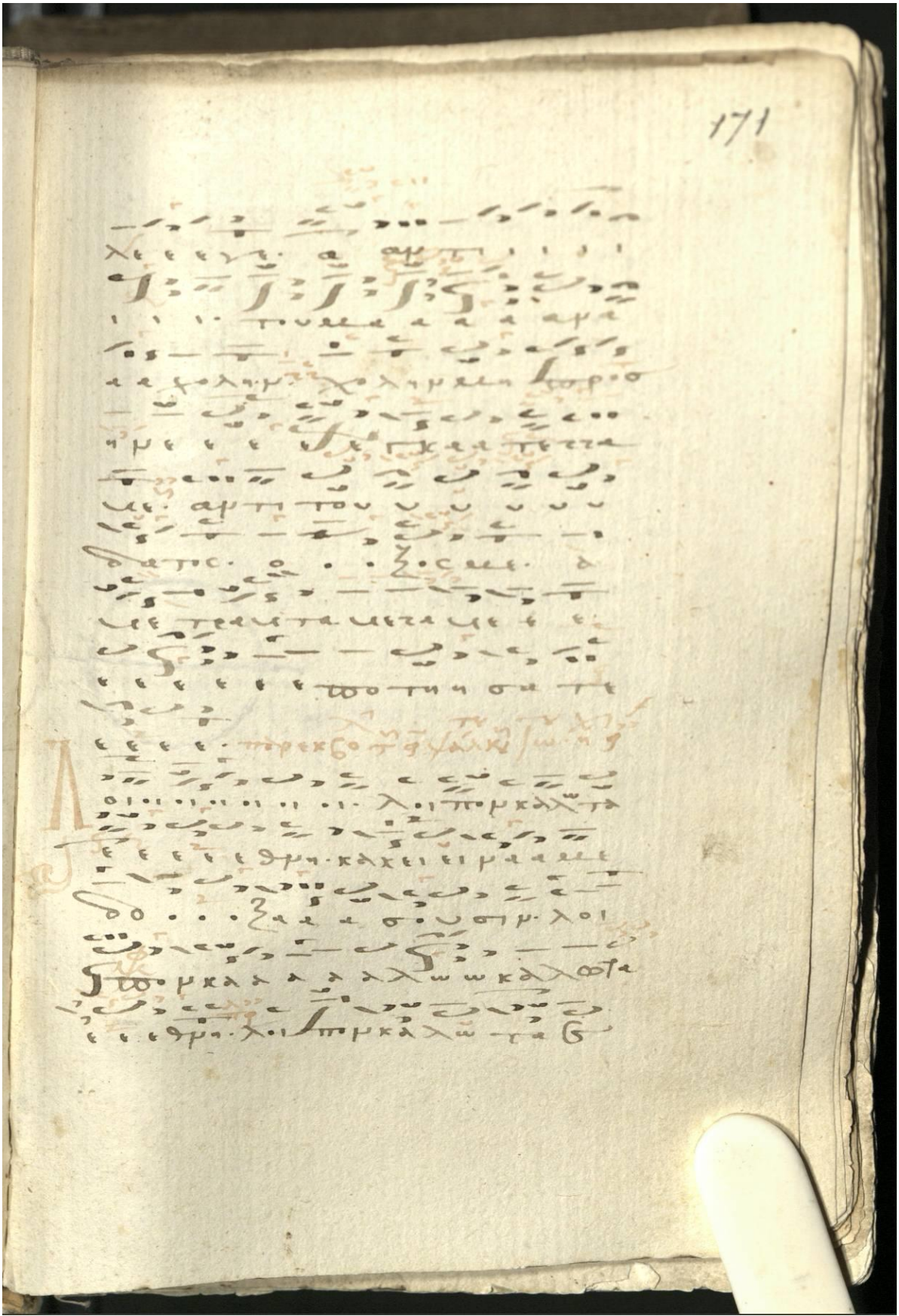

Handwritten text in a medieval script, likely Greek or Latin, with musical notation (neumes) above the letters. The text is arranged in approximately 20 horizontal lines. A large, ornate initial letter is visible on the left side of the page, marking the beginning of a section.

Κ.Χ.Καραγκούνης - 9 Μαρτίου 2017,
Επιστρέφοντας στο Βόλο με το υπεραστικό λεωφορείο του ΚΤΕΛ Μαγνησίας,
διερχόμενο από την περιοχή του Αλμυρού - ώρα 8.15 μμ